

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА
БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2015 року)

Суми
Сумський державний університет
2015

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Кубишикіна А. О.

здобувач кафедри АГПФЕБ, Сумський державний університет

Однією з основних засад здійснення судочинства в Україні є забезпечення винесення судами законних й обґрунтованих рішень по справах, які ними розглядаються (ст. 129 Конституції України). Тому детальне забезпечення всіх умов для здійснення перевірки законності рішень судів, врегулювання порядку перегляду судових рішень, набуває на сьогоднішній день виключного значення. У той же час, побудова в Україні правової держави, формування громадського суспільства спонукає звернутись до історичного досвіду нашого народу в цій царині.

За часів Київської Русі суд був установою народною і цілком самостійною, здійснював правосуддя у відповідності із звичаєвим правом не тільки до утвердження княжої влади, а й після цього. У цей період судова система припускала лише одну інстанцію, а про існування інституту оскарження судових рішень, тим більше апеляції, не могло бути і мови [1, с. 126].

З часу видання Судебників 1497, 1550 рр., на українських землях, які з XVI ст. входили до складу Московської держави (Чернігівсько – Сіверські землі), започатковується інститут перегляду судових рішень: спочатку у вигляді надзвичайних способів оскарження рішень, а пізніше у вигляді апеляційного оскарження, тобто зароджується інститут апеляційного оскарження. У цей період апеляційну скаргу можна поділити на приватну (оскаржувалися дії судді, затягування процесу, стягнення зайвого мита) та апеляційну (оскаржувалося саме рішення), про що також було чітко зазначено у Соборному уложенні царя Олексія Михайловича 1649 р. [2, с. 25].

У тій частині України, на яку поширювалася юрисдикція Великого князівства Литовського (Східна Волинь, Київщина, Чернігово-Сіверщина, Поділля), процесуальний порядок оскарження і апеляційного перегляду справ уперше було визначено в артикулах 1, 2, 5, 6 розділу VI Статуту 1529 року і набуло подальшого розвитку у наступних Статутах Великого князівства Литовського 1566 р. і 1588 р.

Статут 1529 року містив норми Руської правди і українського звичаєвого права та ним був запроваджений (арт. 2, розділ VI) обов'язковий інстанційний порядок розгляду справ судами. У свою чергу Статут 1566 року містив польські нормативні акти і норми німецького права («Саксонське зерцало», «Порядок прав міських») [3, с. 204].

У даний період скарга на суддю спочатку була єдиним способом оскарження рішення суду. Вона виносилась після видачі остаточного рішення до вищестоящего суду і підтверджувалась наданням закладу, який слугував компенсацією судді, якого звинуватили неправомірно. З часом скарга на суддів змінюється на апеляцію, яку можна було вносити на рішення нижчих усіх судів. Суд повинен був розглянути таку скаргу й винести рішення, що підтверджувало або відхиляло правомірність цієї скарги.

У Галичині, що із другої половини XIV ст. перебувала у складі Королівства Польського, апеляційне оскарження судових рішень здійснювалося до вічових судів, які були вищими апеляційними установами. З XV ст. апеляція здійснювалася

до короля. Із судів західноукраїнських міст апеляції направлялися до суду м. Львова, а звідти — до комісарського суду м. Кракова. Згодом апелювання на рішення магістратських судів здійснювалося до королівського суду.

Після створення Речі Посполитої (укладання Люблінської унії 1569 року) під владою корони опинились майже всі українські землі. На них було запроваджено польський судоустрій, який характеризувався багатоманітністю судових органів. Скарги на рішення і вироки земських, гродських (замкових) і підкоморних судів, а в містах з магдебурзьким правом — міських судів, магістратів і ратушів, цехові судів на території українських земель розглядав суд Великого князя [4, с. 15].

Луцький трибунал, створений 1579 року, діяв як вища апеляційна інстанція для Брацлавського, Волинського, Київського, Подільського, Руського та Чернігівського воєводств. На рішення міських судів, які здійснювали судочинство за магдебурзьким правом, апеляція подавалась у Львівський суд.

Апеляційним судом третьої інстанції був «Німецький суд Краківського замку», після якого рішення можна було оскаржити до Королівського суду [5, с. 109].

Після ліквідації Луцького трибуналу з 1590 року апеляції став розглядати загальний Люблінський трибунал.

У період Гетьманщини (друга половина XVII-XVIII ст.ст.) було знищено судову систему Речі Посполитої, яка була становою. Так звані статутні суди, що склалися із земельних, гродських та підкоморських судів, були ліквідовані і введено систему козацьких судів, які склалися із сільських судів отаманів, сотенних та полкових судів, Генерального військового суду. Вищою інстанцією був Генеральний військовий суд, який проіснував до 1763 року [6, с. 25].

Можливість оскарження судового рішення в апеляційному порядку передбачалася і в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.), в яких були закріплені не тільки поняття апеляції, але й досить детально врегульована процедура апеляційного оскарження судових рішень (в статтях 35, 36 глави 8), був визначений порядок подачі та прийому апеляційної скарги, апеляційний строк на оскарження судового рішення. Апеляційний розгляд справи здійснював суд вищої інстанції, а саме апеляційною інстанцією для сотенного суду був полковий суд, для полкового суду - Генеральний суд, для Генерального суду - Генеральна військова колегія. Подання апеляції зупиняло виконання рішення.

Після судової реформи, яку провів у 1760-1763 р.р. гетьман К. Розумовський, в Україні було відновлено польську судову систему з повітовими, земськими, підкоморськими, гродськими судами, які очолював Генеральний військовий суд, а судова влада отримала зовнішні прояви відокремлення від влади адміністративної [7, с. 48].

У 1864 р. на всіх українських землях, що перебували під владою Російської імперії було проведено судову реформу, яка відображена в чотирьох законодавчих актах, прийнятих 20 листопада 1864 р. (серед яких Статути цивільного та кримінального судочинства), та яка значно змінила судову систему, упорядкувавши її і установивши триланкову систему судів, нижчий рівень якої складали окружні суди, другий рівень (апеляційний) судові палати, третій (касаційний) – Урядуючий сенат.

Статутом кримінального судочинства передбачався перегляд вироку окружного суду відповідною судовою палатою, яка знову розглядала кримінальну справу по суті. Вироки судової палати були остаточними і могли бути оскаржені у касаційному порядку.

У той же час Статутом цивільного судочинства передбачалась можливість

розгляду справи по суті тільки у двох інстанціях, тобто рішення судів другої інстанції були остаточними і підлягали негайному виконанню.

Як і в цивільному, так і в кримінальному судочинстві даного періоду, було детально врегульовано порядок апеляційного провадження справи в суді апеляційної інстанції та встановлено, що сторони могли подавати нові докази, просити про допит нових свідків, посилатися на нові факти, але не мали права висувати нові вимоги, не пред'явлені в суді першої інстанції. Апеляційний суд повинен був вирішити справу, не повертаючи її в суд першої інстанції до нового розгляду і в межах апеляційної скарги не виходячи за її доводи [8, с. 86].

Важливий крок на шляху формування власної судової системи зробила Центральна Рада, коли прийняла 30 грудня 1917 року спеціальний Закон «Про заведення апеляційних судів».

З появою радянської влади інститут апеляції зупинив свою діяльність внаслідок Декрету про суд № 1. Однак надалі був затверджений інститут касації, процесуальний зміст якого суттєво відрізнявся від однойменного інституту, притаманного європейському процесуальному законодавству.

Після безапеляційного розгляду справ за радянських часів апеляційне оскарження судових рішень було знову відновлене на підставі Конституції України 1996 р. та законів України від 2001 року щодо внесення відповідних змін до КПК та ЦПК України.

Дослідивши історичний шлях зародження та розвитку апеляційного провадження на українських землях, можна зробити висновок, що апеляційне оскарження з'явилося ще за стародавніх часів та поступово формувалося й діяло в залежності від історичного періоду, політичної влади, економічної та соціальної ситуації в тій державі, до складу якої на певному етапі історичного розвитку входила та чи інша частина сучасної України.

Проаналізувавши історичний досвід апеляційного оскарження та з'ясувавши особливості апеляції на різних етапах розвитку української державності, ми маємо можливість скористатися надбаннями наших пращурів та сформулювати на цій основі рекомендації та пропозиції щодо використання позитивного досвіду того часу для удосконалення діяльності судів в теперішній час.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляев И.Д. Лекции по истории русского законодательства / И.Д. Беляев. - М., 1901. - С. 126.
2. Борисова Е.А. Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе / Е.А. Борисова. - М. : Городец, 2000. - С. 25.
3. Саксонское зеркало. Памятник права : комментарии, исследования / Отв. ред. В.М. Корецкий. - М. : Наука, 1985. - ЗПП 12. - п. 4.
4. Кудін С. Судочинство Гетьманщини / С. Кудін // Закон і бізнес. - 2000. - № 9. - С. 15-17.
5. Кобилецький М. Суд у місті Львові з магдебурзьким правом / М. Кобилецький // Право України. - 2001. - № 10. - С. 109-111.
6. Падох Я. Суди і судовий процес старої України. Нарис історії / Я. Падох. - Нью-Йорк- Париж - Сідней -Торонто - Львів, 1990. - С. 25.
7. Щербина П.Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине / П.Ф. Щербина. - Л. : Вища школа, 1974. - С. 48-52.
8. Судебные уставы 20 ноября 1864 года. - СПб. - 1867. - С. 86-88.